

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КОВАЛЬ Дмитро Олександрович

УДК 341.3:351.862.22

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ
ЦІННОСТЕЙ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ**

спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
ЗЕЛНІСЬКА Наталія Анатоліївна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри міжнародного права
та міжнародних відносин.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МИЦИК Всеволод Всеволодович,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри міжнародного права;

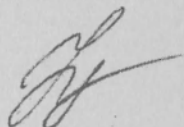
кандидат юридичних наук, доцент
ГУТНИК Віталій Володимирович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри міжнародного права.

Захист відбудеться 25 березня 2014 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 21 лютого 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Крестовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформація характеру збройних конфліктів спричиняє необхідність вироблення нових підходів для застосування гуманітарних договірних та звичаєвих норм, у тому числі норм захисту культурних цінностей. На це питання звертають увагу ООН, ЮНЕСКО, інші міжнародні урядові та неурядові організації. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 2012 р. та доповіді Генерального директора ЮНЕСКО підтверджують актуальність питання міжнародно-правового захисту культурних цінностей, зважаючи на останні збройні конфлікти, під час яких було завдано значної шкоди культурній спадщині людства. Лівія, Єгипет, Малі, Сирія – лише приклади плондрувань культурних об'єктів в останні роки. Це свідчить про нагальність пошуку міжнародно-правових механізмів захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом, що відповідають вимогам сьогодення.

Проблему міжнародно-правового захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом розробляли представники вітчизняної науки: В.І. Акуленко, В.А. Василенко, М. Карпенко, Б.М. Клименко, В.М. Лисик, В.В. Максимов, О.І. Мельничук, В.М. Репецький та зарубіжні вчені: А.І. Абашидзе, Е. Александров, А.В. Антонова, А.А. Ахметзянов, М.М. Богуславський, П. Бойлан, Ф. Буньон, М.К. Вернон, А.Ф. Врдоляк, Л.Н. Галенська, П. Гестербліт, П. Ішвара Бат, Г. Кардучі, Т.Г. Каткова, П.Дж. О'Кіффі, Р. О'Кіффі, В. Ковальські, В. Маїнетті, Р. Машталір, Дж. Мерріман, Р.С. Нахлік, Е.А. Поснер, Н.А. Потапова, Дж. Томан. Разом із тим, комплексне дисертаційне дослідження в сучасній вітчизняній науці міжнародного права на згадану тему відсутнє. Нові втрати культурної спадщини під час збройних конфліктів останніх десятиліть вимагають переосмислення міжнародно-правових основ такого захисту та вироблення нових підходів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження є частиною науково-дослідницької роботи кафедри міжнародного права та міжнародних відносин «Прогресивний розвиток міжнародного права в умовах глобалізації правового простору» та наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011-2015 р.р. з теми «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (номер державної реєстрації – 0110U000671).

Мета та задачі дослідження. Мета дослідження полягає у створенні науково-концептуальних основ міжнародно-правового регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом.

Зазначена мета досягається через постановку та вирішення основних **задач**:

здійснити огляд наукових досягнень за темою дослідження, обґрунтувати його основні напрямки, методологію;

простежити еволюцію, сучасний стан та тенденції розвитку міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом;

ідентифікувати базовий поняттєво-термінологічний апарат міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом, визначити найбільш оптимальний термін для позначення об'єкту міжнародно-правового захисту;

сформулювати поняття публічного інтересу та охарактеризувати міжнародне право захисту культурних цінностей у зв'язку із збройним конфліктом як інститут міжнародного публічного права, існування та розвитку якого детерміновані публічним інтересом у збереженні таких цінностей;

проаналізувати дихотомічне уявлення (культурний інтернаціоналізм та націоналізм) про міжнародно-правові позиції держав щодо захисту культурних цінностей;

дослідити історію та тенденції розвитку звичаєвого міжнародно-правового регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом;

встановити доцільність застосування компенсаторної реституції за діючим міжнародним правом;

проаналізувати підстави та обґрунтованість притягнення до індивідуальної міжнародної кримінальної відповідальності за посягання на культурні цінності;

надати нову інтерпретацію концепції захисної інтервенції та визначити перспективи її застосування для захисту культурних цінностей в умовах асиметричних збройних конфліктів;

на основі аналізу спеціальних та неспеціальних міжнародних договорів про захист культурних цінностей і оцінку їх ефективності розробити рекомендації щодо поліпшення міжнародно-правового регулювання захисту та оптимізації системи забезпечення виконання діючих міжнародно-правових договорів.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правове регулювання захисту культурних цінностей, правовідносини, що виникають при реалізації відповідних міжнародно-правових норм, та відтворювана ними правова реальність.

Предметом дослідження є міжнародно-правове регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом.

Методи дослідження. Філософські методи пізнання (діалектичний, аналітичний, феноменологічний, герменевтичний) визначають загальну стратегію дослідження.

За допомогою історико-правового методу досліджено витоки сучасного правового регулювання (підрозділи 1.1, 1.2). Лінгвістичний метод став у нагоді для аналізу термінології, використаної у дослідженні (підрозділи 1.3, 2.1, 2.3). Системно-функціональний метод дозволив представити систему міжнародно-правового захисту культурних цінностей у вигляді комплексу взаємозв'язаних та взаємобумовлених правових норм та інститутів, пов'язати їх із доктринами та течіями, що визначають правову позицію держав світу (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4). Положення, що є науковою новизною, формулюються завдяки зверненню до аксіоматичного та гіпотетико-дедуктивного методів.

Широко застосовуються загальнологічні методи: індукція та дедукція, аналіз та синтез, абстрагування, ідеалізація, аналогія (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3).

За допомогою спеціально-юридичних методів (техніко-юридичний, догматичний та порівняльно-правовий метод) аналізуються міжнародні договори, рішення міжнародних та національних судів, національне законодавство (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4). Різномірне використання порівняльно-правового методу дозволило порівняти регулювання окремих інститутів як в межах одного захисного режиму, так і в межах різних міжнародних та національних систем (підрозділи 3.4 та 4.2).

Теоретичну основу дослідження склали праці: А.І. Абашидзе, В.І. Акулєнка, В.Ф. Антипенка, В.П. Базова, М.О. Баймуратова, Ю.Я. Баскіна, М.Ш. Бассіоні, І.П. Бліщенко, Я. Броунлі, С.В. Бурая, М.В. Буроменського, О.В. Буткевич, В.Г. Буткевича, Р.М. Валєєва, В.А. Василенка, Г. Верле, Дж. Гардама, М.М. Гнатовського, М. Губера, В.В. Гутника, В.Н. Дєнісова, Р. Діксона, А.І. Дмитрієва, Ю.А. Дмитрієвої, Л. Досвальд-Бек, Дж. Драпер, О.В. Задорожнього, Н.А. Зелінської, Ф. Кальсховена, А. Касезе, О. В. Києвєць, О.О. Коптевої, Т.Р. Короткого, М. Коскенієммі, Л. А. Камаровського, Р. Лемкіна, І.І. Лукашука, Ф.Ф. Мартєнса, О.О. Мережка, В.В. Мишика, Х. Мослера, Н. Оман, Ж. Пікте, В.М. Рєпєцького, Ж.-Ж. Руссо, Ж. Сєєля, Л.Д. Тимченка, О.І. Тіунова, В.А. Ульяницького, Д.І. Фельдмана, Дж. Форрєста, Карім А.А. Хана, Ж.-М. Хєнкєртса, М.Ю. Черкєса, С.В. Черничєнка, М. Шоу та ін.

Нормативну та емпіричну базу дослідження склали міжнародно-правові звичаї, міжнародні договори, зокрема Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 р. (далі – Конвенція 1954), рішення міжнародних організацій, національні нормативно-правові акти, рішення міжнародних та національних судів.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що у роботі подано обґрунтування міжнародно-правового регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом, що конкретизується у таких положеннях:

уперше:

на основі трьохрівневого (внутрішньоконвенційний (міжмовний), міжконвенційний, імплементаційний) аналізу поняттєво-категорійного апарату міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом виявлено суттєві змістові розбіжності термінології в автентичних текстах Конвенції 1954: англійською мовою – культурна власність (*cultural property*), чим підкреслюється власнісна природа об'єкта захисту; російською (культурные ценности), французькою (*biens culturels*), іспанською (*bienes culturales*) мовами використовуються терміни, що перекладаються українською мовою як *культурні цінності* та не акцентують їх власнісну природу;

доведено, що міжнародне право захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом слід розглядати як інститут міжнародного публічного права, становлення та розвиток якого детермінований розвитком публічного інтересу до захисту культурних об'єктів;

запропоновано нове наукове поняття – «ампліфікація міжнародних звичаєвих норм», яким позначається тенденція до зростання юридичної сили звичаєвої норми, підвищення значущості звичаєвої норми, наслідком чого може бути набуття породжуваних нею зобов'язань характеру зобов'язань *erga omnes*;

обґрунтовано виділення трьох історичних модифікацій компенсаторної реституції: Версальська модифікація – це встановлені після Першої світової війни правила щодо компенсаторної реституції, якими передбачалася можливість заміни культурних цінностей лише в разі їх знищення; Ризька модифікація – це встановлені Ризьким мирним договором 1921 р. правила, за якими компенсаторна реституція визнається можливою в разі входження окремих об'єктів до цілісних колекцій; Берлінська модифікація – це процедура, введена в дію рішеннями Чотирьохсторонньої комісії та мирними договорами з союзниками Німеччини, що полягала в можливості заміни як знищених, так і втрачених безслідно культурних цінностей;

обґрунтовано застосовність концепції захисної інтервенції для захисту культурних цінностей особливого світового значення у зв'язку зі збройним конфліктом. Звернуто увагу на схожість подібної інтерпретації захисної інтервенції з доктриною відповідальності під час захисту (*RwP*).

удосконалено:

висновки про недостатню ефективність договірному механізму спеціального захисту через недосконалість використаних критеріїв, розширення кола потенційних акторів, для яких застосування Конвенції 1954 є обов'язковим, слабкі механізми контролю за виконанням Конвенції 1954, якість закріплення доступу міжнародних неурядових організацій до захисту культурних цінностей тощо;

пропозиції щодо підвищення ефективності діючого договірному міжнародно-правового механізму захисту культурних цінностей у зв'язку

зі збройним конфліктом за рахунок імплементаційного та інституційного механізмів;

поняття реституції культурних цінностей, що визначено в широкому сенсі як компенсація шкоди, завданої державі, фізичним або юридичним особам держави протиправним актом, що мав транскордонний характер, шляхом повернення культурних цінностей, вилучених у законних власників або заміни їх рівноцінними об'єктами, метою якої є повернення до ситуації, що мала б місце у випадку, якби протиправний акт не було здійснено;

набули подальшого розвитку:

концепція загальної спадщини людства, а саме оцінка її впливу на становлення міжнародно-правового захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Відзначено міжнародно-правове регулювання захисту нематеріальної культурної спадщини в Женевських конвенціях 1949 р., а також в Додаткових протоколах до них, де містяться гарантії непорушності права на сповідання власної релігії, мінімальні освітні та культурні права;

поняття «культурні цінності», що визначене як частина культурної спадщини, представлена незамінними олюдненими об'єктами, що мають художнє, історичне, археологічне, етнографічне або наукове значення, а також сукупності, комплекси, ансамблі та колекції таких об'єктів;

концепції інтернаціоналізму та націоналізму, культурний та власнісний аспекти культурних цінностей крізь призму міжнародного гуманітарного права, а саме: доведено неможливість автоматичної інтерполяції принципів однієї з концепцій на міжнародно-правове регулювання, що їй суперечить; запропоновано додатково виділяти антропологічний аспект культурних цінностей, що полягає в їх оцінці як обов'язкового реквізиту реалізації права на свободу віросповідання та культурного розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання викладених в дослідженні висновків у науково-дослідній роботі для подальшого розвитку міжнародного гуманітарного права. Положення дисертації можуть бути використані у навчально-методичних цілях при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародне гуманітарне право», «Міжнародне кримінальне право», розробленні спеціального курсу для студентів зі спеціальності «Правознавство», «Мистецтвознавство», «Архітектура», «Культурологія» або «Військові науки». Результати дослідження можуть бути використані у правозастосовній діяльності при розробці законодавчих актів з імплементації норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство.

Особистий внесок здобувача. Положення та висновки дисертації розроблені дисертантом особисто. У співавторстві опубліковано одну наукову статтю, у якій висновок про зміну природи сучасних конфліктів є особистим доробком здобувача.

Апробація результатів дослідження. Положення дисертаційного дослідження апробовані у виступах на десяти міжнародних наукових конференціях: XVIII конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Ломоносов 2011» (Москва), I, II та IV читаннях, присвячених пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П.Є. Казанського (Одеса, 2010, 2011 та 2013), V науково-практичній конференції «Правовий розвиток України у сучасному світі» (Одеса, 2010), конференції з міжнародного гуманітарного права (Єреван, 2011), конференції з прав людини та безпеки (Лондон, 2011), конференції «Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу» (Одеса, 2010), IV науково-практичній конференції «Правові відносини: проблеми теорії і практики» (Київ, 2013).

Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія».

Публікації. Із теми дисертації опубліковано вісімнадцять статей, сім із яких – у фахових виданнях України та одна – в іноземному фаховому виданні.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на тринадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 241 сторінка. Список використаних джерел нараховує 376 найменувань та займає 41 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається об'єкт, предмет, мета і задачі дослідження, методологічна, теоретична та емпірична бази, наводиться інформація про ступінь розробки проблеми дисертаційного дослідження, обґрунтовується його новизна.

Перший розділ «Загальнотеоретичні підвалини міжнародно-правового захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом» складається із трьох підрозділів, у яких аналізується стан наукового дослідження проблеми захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом, поступальний розвиток міжнародно-правового регулювання, доктрини, правосвідомості на шляху до розуміння підвищеної значимості культурних цінностей та необхідності вживати правові заходи для їх охорони, базовий поняттєво-термінологічний апарат дослідження.

Підрозділ 1.1. «Загальний огляд наукових досягнень за темою дослідження, обґрунтування основних його напрямків та методології» розкриває стан розробки проблеми з найдавніших часів до наших днів. Проаналізовано еволюцію наукових уявлень щодо міжнародно-правового захисту культурних цінностей у: роботах китайських військових стратегів,

у яких уперше приділено увагу проблемі захисту окремих матеріальних проявів культури; релігійних текстах індуїзму, християнства, ісламу та синтоїзму, де зустрічаються окремі ідеї щодо правового захисту об'єктів культури. Звернено увагу на висвітлення проблем захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом у працях класиків науки міжнародного права А. Джентіле, Г. Гроція, Е. де Ваттеля. Критично осмислено дослідження міжнародно-правового захисту культурних цінностей, що створені у ХХ ст. Зроблено висновок про вплив світових воєн на кількісно-якісні виміри наукових досліджень за темою дисертації.

Окреслено методологію дослідження, а також використані у роботі методи, межі їх застосування в залежності від очікуваного результату.

Підрозділ 1.2. «Генега міжнародно-правового регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом» присвячений уточненню етапів становлення міжнародно-правового захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Відзначено, що культові споруди стають першими взятими під особливий захист проявами культури. Акцентовано увагу, що надалі до норм охорони культових споруд під час збройного конфлікту додаються норми, спрямовані на охорону приватної власності. Зроблено висновок про зміну наприкінці ХVІІІ – на початку ХІХ століття підходу до розуміння культурних цінностей та необхідності їх захисту.

Приділено увагу визначним пам'яткам міжнародного гуманітарного права ХІХ ст. і констатується поява в них норм, що виокремлюють культурні цінності із цивільної власності, забезпечують мінімальні гарантії захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Проаналізовано Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. Розглянуто основні положення проектів конвенцій про захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом та перший регіональний спеціалізований договір – так званий Пакт Реріха (1935).

Зроблено висновок про інтенсифікацію процесу пошуку універсальних механізмів захисту культурних цінностей від небезпек війни, про акселеративне значення Першої та Другої світових воєн для створення консолідованого міжнародного договору, розвитку інституту індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти культурних цінностей.

Підрозділ 1.3. «Базовий поняттєво-термінологічний апарат міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом» присвячений дефініції основного поняття, що використовується в роботі – «культурні цінності». На основі різнорівневого співставлення поняття «культурні цінності» – міжконвенційного, внутрішньоконвенційного (міжмовного) та імплементаційного – зроблено висновок про доцільність більш широкого використання поняття «культурна спадщина», як такого, що розкриває як власнісний, так і культурний аспекти культурних цінностей. Поняття «культурна спадщина» визнається більш

вдалим ще й тому, що не несе вантажу століть з точки зору сенсу, що мало слово «власність» (на відміну від англomовного терміну *cultural property*), а також одноманітно перекладається більшістю мов світу.

Другий розділ «Міжнародне право захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом як інститут міжнародного публічного права», що складається з трьох підрозділів, зосереджений на дослідженні вихідних засад сучасного міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом, встановлюється місце цього інституту в системі міжнародного права.

У підрозділі 2.1. «Міжнародно-правовий захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом як прояв публічного інтересу в досягненні їх схоронності» аналізується публічний інтерес в захисті культурних цінностей як національної, так і міжнародної значимості. Категорія публічного інтересу використана при доведенні існування *opinio juris* та *erga omnes* щодо захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Її покладено в основу концептуального вирішення дилеми щодо реституції, зокрема, проблеми деконтекстуалізації (вилучення з місць історичного розташування) культурних цінностей, допустимості захисної інтервенції, пояснення посилення міжнародно-правового захисту культурних цінностей, культурного інтернаціоналізму та націоналізму.

На основі аналізу публічного інтересу здійснено системний виклад теорії захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Доведено, що публічний інтерес в захисті культурних цінностей є ознакою приналежності системи міжнародно-правових норм щодо такого захисту до міжнародного публічного права.

У підрозділі 2.2. «Інститут міжнародно-правового захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом в системі міжнародного гуманітарного права» визначено місце міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом в системі міжнародного права, що дозволяє не лише систематизувати знання з цього питання, але й зорієнтуватися в тенденціях, характерних для регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом.

Аргументовано, що за предметом регулювання, обсягом нормативного матеріалу, а також за його природою та специфічними особливостями цей комплекс норм необхідно розглядати як інститут міжнародного гуманітарного права. Це детермінує особливості правового регулювання та притаманність інституту захисту культурних цінностей у зв'язку із збройним конфліктом специфічних рис міжнародного гуманітарного права, як то: особливостей творення міжнародного звичаю, протиставлення гуманності та військової необхідності, злиття звичаєвого та договірного права.

У підрозділі 2.3. «Культурний інтернаціоналізм та націоналізм як доктринальні підходи, що пояснюють специфіку міжнародно-правового

спіробітництва» досліджено категорії: культурний інтернаціоналізм та культурний націоналізм, а також культурний та власнісний аспекти культурних цінностей.

Критично осмислено біполяризацію захисних механізмів на основі диференціації двох концептуальних підходів: культурний націоналізм та інтернаціоналізм. Констатується подекуди штучний характер поділу захисту культурних цінностей за принципом націоналізм-інтернаціоналізм. Стверджується, що спрямованість Конвенції 1954 не може розглядатися як свідчення акцепту доктрини культурного інтернаціоналізму у всіх захисних системах (системах Конвенцій ЮНЕСКО 1970 та 1972 років).

За допомогою висвітлення культурного та власнісного аспектів згаданих цінностей розкривається еволюція доктрини їх міжнародно-правового захисту, вказуються глибинні можливості такого захисту на основі розуміння синтетичної природи інтересу в цьому з боку світового співтовариства – інтересу як до власності та інтересу як до частини культури. Запропоновано додатково виокремити антропологічний аспект культурних цінностей, який проявляється в значенні культурних цінностей як обов'язкового реквізиту, без якого здійснення культурних та релігійних прав людини не є можливим.

У третьому розділі «*Джерела міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом*», що складається з чотирьох підрозділів, розглядаються джерела міжнародно-правового регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом та характеризуються чинні звичасві та договірні норми з точки зору їх логічності та ефективності.

Підрозділ 3.1. «Тенденції розвитку міжнародно-правового звичаю як джерела норм, що регламентує захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом» стосується звичасвого міжнародного права, яким врегульовується захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Звертається увага на те, що окремі звичасві норми є інкорпорованими до міжнародних договорів.

Зазначено, що посилення на небажаність руйнування об'єктів культури та їх розкрадання в працях видатних юристів під час несправедливих війн, доводить існування мінімального рівня згоди щодо забезпечення захисту культурних цінностей ще у XVI ст.

Стверджується, що звичасве зобов'язання щодо поваги до культурних цінностей з часом міцнішало. Цей розвиток демонструється на прикладі співвідношення захисту та військової необхідності. Зроблено висновок про існування типового для захисту цивільних об'єктів загалом та культурних зокрема, процесу, який названо ампліфікацією – посилення значущості, ваги звичасвої норми, її модернізація задля забезпечення більш потужного захисту об'єктів. Наслідки ампліфікації звичасвих норм можуть проявлятися в набуванні породжуваних ними зобов'язань характеру зобов'язань *erga omnes*.

Підрозділ 3.2. «Міжнародно-правова характеристика Гаазької конвенції 1954 року і I Протоколу до неї та практика їх застосування» вміщує аналіз Конвенції 1954, Протоколу I до неї, трьох резолюцій прийнятих слідом за конвенцією, Виконавчого регламенту, а також практика їх реалізації.

Звернено увагу на вразливі місця згаданих вище актів, як то: ускладненість використання спеціального захисту культурних цінностей; невизначеність зобов'язання про національну криміналізацію посягань на культурні цінності; неоднозначність поділу, запропонованого в Конвенції 1954, на захист та охорону культурних цінностей; використання категорії військової необхідності для обмеження застосування Конвенції; недієвість контрольних механізмів; невизначеність кола акторів, які повинні застосовувати Конвенцію 1954 та ін.

Разом із тим, зроблено висновок про прагматичність Гаазької конвенції. Зауважується, що запуск нових захисних механізмів навряд чи підвищить якість захисту культурних цінностей, натомість, більш жорстка позиція ЮНЕСКО в тому, що стосується взятих на себе державами зобов'язань, та широка, проте поміркована роз'яснювальна робота, спроможні підвищити ефективність конвенційних механізмів.

Акцентовано увагу на новітніх викликах: роль Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в захисті культурних цінностей під час збройного конфлікту; захист нематеріальної культурної спадщини; застосування Конвенції 1954 збройними силами організацій колективної безпеки, приватних військових компаній; залучення міжнародних неурядових організацій до моніторингу виконання Конвенції.

Підрозділ 3.3. «Правовий режим II Протоколу до Гаазької конвенції 1999 року» розкриває зміст та практику застосування II Протоколу до Конвенції 1954. Констатується, що Протокол має застосовуватися як його учасниками, так і учасниками Конвенції 1954 за принципом *lex posterior derogate priori*. Стверджується, що найважливішим здобутком Протоколу з точки зору прогресивного розвитку міжнародного гуманітарного права захисту культурних цінностей є текстуалізація практики посилання на військову необхідність (формалізація параметрів посилання на неї).

Відзначено, що Протокол якісно відрізняється від Конвенції 1954 та інших гуманітарних конвенцій регулюванням захисту під час неміжнародних збройних конфліктів. Через відсутність визначення в Протоколі поняття «неміжнародний збройний конфлікт», пропонується трактувати його згідно Римської моделі визначення неміжнародного збройного конфлікту, а не Женевської моделі. Протокол характеризується як важливий та перспективний потенціал захисту культурних цінностей для країн з обмеженим фінансовим ресурсом.

У підрозділі 3.4. «Неспеціальний договірний міжнародно-правовий захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом»

досліджено міжнародні неспеціалізовані договори, які так чи інакше стосуються захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Привертається увага до того, що захист цінностей не починається із початком конфлікту та не вичерпується його завершенням. Важливим є розуміння міжнародно-правових механізмів, які застосовуються на різних етапах турботи про культурні цінності, їх наступність та взаємозалежність. Для досягнення вищенаведеної мети прокоментовано ряд міжнародних документів: Конвенцію ЮНЕСКО про охорону культурної та природної спадщини 1972 року, Конвенцію ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 1970 року, Конвенцію про збереження нематеріальної культурної спадщини 2003 року, Конвенцію ЮНІДРУА про викрадені та незаконно вивезені культурні цінності 1995 року та інші.

Приділено увагу універсальним договорам з міжнародного гуманітарного права, окремі положення яких стосуються захисту культурних цінностей.

Розділ четвертий «Сучасні виклики міжнародно-правовому захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом» складається з трьох підрозділів і сконцентрований на окремих актуальних питаннях міжнародно-правового захисту культурних цінностей: міжнародній індивідуальній кримінальній відповідальності за злочини проти них, компенсаторній реституції та захисній інтервенції.

Підрозділ 4.1. «Міжнародно-правова регламентація компенсаторної реституції культурних цінностей після збройного конфлікту» присвячений дослідженню компенсаторної реституції культурних цінностей.

Реституція розуміється в широкому сенсі як компенсація шкоди, завданої державі, фізичним або юридичним особам держави протиправним актом, що мав транскордонний характер, шляхом повернення культурних цінностей, вилучених у законних власників, або заміни їх рівноцінними об'єктами, метою якої є повернення до ситуації, що мала б місце в разі, якби протиправний акт не було здійснено. Наведено докази на користь першочерговості реституції як виду міжнародної відповідальності у випадках із переміщеними культурними цінностями.

Констатується, що компенсаторна реституція мала місце в історії та не суперечила міжнародному праву. Обґрунтовано можливість виділення трьох різних модифікацій компенсаторної реституції: Версальської, Ризької та Берлінської. Надано оцінку Закону Російської Федерації «Про культурні цінності, які були переміщені в Союз РСР після Другої світової війни та знаходяться на території Російської Федерації» та інтерпретаційному рішенню Конституційного Суду РФ. Відзначено, що основні положення Закону не суперечать чинному міжнародному праву. Його критика пов'язана із непослідовністю політичної позиції Росії в питанні компенсаторної реституції та порушеннями процедури вивозу цінностей культури до СРСР.

У підрозділі 4.2. *«Посягання на культурні цінності як підстава індивідуальної міжнародної кримінальної відповідальності»* розкриваються витoki міжнародної кримінальної відповідальності за злочини проти культурних цінностей, досліджується практика Нюрнберзького трибуналу, Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії (далі – МТКЮ) та Міжнародного трибуналу щодо Руанди (далі – МТР), змішаних судів по Сьєра-Леоне та Камбоджі. Проаналізовано практику національних судів та Європейського суду з прав людини в частині, що стосується відповідальності за посягання на культурні цінності.

Зроблено висновок про два установлені практикою види міжнародного злочину, в рамках яких особи, винні в руйнуванні, переміщенні чи знищенні культурних об'єктів, можуть бути притягнені до відповідальності (міжнародні воєнні злочини та злочини проти людяності). Звертається увага на суперечливість концепції культурного геноциду (застосованої, зокрема, МТКЮ у справі *Крстича*) та можливість притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за злочин геноциду у вигляді руйнування чи пошкодження культурних об'єктів, інших протиправних маніпуляцій із культурними цінностями.

Розкрито елементи складів злочинів: зв'язок між діям та конфліктом (справа Стракича – МТКЮ, справи Акаєсу – МТР), напад із порушенням застереження про військову необхідність, без досягнення суттєвої переваги над противником (справа Штругара – МТКЮ), час скоєння злочину (справа про мечеть Баня Лука – Палата з прав людини для Боснії та Герцеговини), усвідомлення культурного значення об'єкту (справа Штругара), спосіб скоєння злочину (справи Блашкича та Кордича – МТКЮ), широкомасштабність протиправних актів (справи Кордича та Хаджихасановича – МТКЮ) – міжнародні воєнні злочини, дискримінаційне руйнування культурних об'єктів (справа Блашкича), зв'язок із військовою необхідністю (справа Мілутіновича – МТКЮ), направленість протиправних актів проти цивільного населення (справа Деронича – МТКЮ), направленість руйнування проти групи (справа Штругара).

У підрозділі 4.3. *«Концепція захисної інтервенції у світлі універсального зобов'язання міжнародно-правового захисту культурних цінностей»* аналізується концепція захисної інтервенції, за якою публічний інтерес щодо захисту культурних цінностей розглядається, як свого роду «легалізатор» втручання у внутрішні справи держав із метою проявити турботу про об'єкти, що мають універсальне значення та цінність.

Розгляд захисної інтервенції дав змогу прослідкувати напрямок прогресивного розвитку захисту культурних цінностей у трактовці найбільш оптимістично налаштованих вчених, а також розглянути межі допустимої міжнародної співпраці.

Критично осмислено структурні елементи концепції, а саме: публічний інтерес у збереженні культурної спадщини, неабсолютність державного

суверенітету, транскордонне значення окремих культурних об'єктів, діючі регіональні конвенції, що передбачають спільне управління, аргументи щодо малоефективності сучасного договірного регулювання, суб'єкт, якому пропонується делегувати функції захисної інтервенції, доктрина відповідальності із захисту (*responsibility to protect – R2P*). Відзначено, що згадана доктрина не є тотальною фікцією, одночасно не може бути реалізована повною мірою. Суверенітет держави не є непереборним бар'єром для втручання, проте доктрина *R2P*, яка допускає обмеження суверенітету, не передбачає інтервенції задля захисту культурних цінностей чи захисту культурних прав людини. Реалізувати захисну інтервенцію в сучасних умовах можливо лише за наявності спеціальних попередніх угод про доступ третіх країн до об'єктів транскордонного та універсального значення. Їх укладення уявляється можливим в інтеграційних утвореннях, оскільки вони мають спільний ідеологічний, релігійний та політичний базис.

Указано на необхідність розробки стратегії управління та захисту культурної спадщини під час інтервенцій, які переслідують гуманітарні цілі. Негативний приклад Іраку та відносно позитивний досвід Лівії, визначаються орієнтирами такої складової гуманітарної інтервенції як планування захисту культурних цінностей. Звернено увагу на відповідність такого розуміння захисної інтервенції сучасній доктрині відповідальності під час захисту (*Responsibility while protecting – Rwp*).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукового завдання щодо розкриття механізмів міжнародно-правового регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом, еволюції, сучасного стану та тенденцій його розвитку. Найбільш важливими науковими та практичними результатами дисертаційного дослідження є наступні положення:

1. Історичний процес становлення міжнародно-правового захисту культурних цінностей складається з трьох етапів: 1) передісторія міжнародно-правового захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом (від найдавніших часів до Французької революції кінця XVIII ст.); 2) етап неофіційного міжнародно-правового регулювання (від Французької революції до Першої Гаазької конференції миру 1899 р.); 3) етап універсального міжнародно-правового регулювання: а) загальне універсальне регулювання питання (1899-1954 рр.); б) спеціальне універсальне регулювання (з 1954 р., – року прийняття Конвенції 1954, – і до сьогодні).

2. У сучасному міжнародному праві існує кілька термінів для позначення об'єктів культури. Категорія, яка використовується для

позначення сукупності культурно значимих об'єктів у міжнародному гуманітарному праві (культурні цінності), не є ідеальним всеохоплюючим поняттям. Більш точним, із точки зору міжмовної, міжконвенційної та імплементаційної одноманітності та розкриття різноаспектної (культурно-, власнісно-антропологічної) природи категорії, є категорія «культурна спадщина». Культурні цінності в їх міжнародно-гуманітарно-правовій інтерпретації є частиною культурної спадщини, представленої незамінними олюдненими предметами, що мають художнє, історичне, археологічне, етнографічне або наукове значення, а також сукупності, комплекси, ансамблі та колекції таких предметів.

3. Міжнародне право захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом є інститутом міжнародного публічного права, становлення та розвиток якого детерміноване розвитком публічного інтересу щодо захисту культурних об'єктів. Існування публічного інтересу щодо захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом пояснює універсальність міжнародних норм щодо подібного захисту, вказує на місце міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом у системі міжнародного права, доводить існування психологічної складової міжнародного звичаю, визначає межі співпраці держав щодо захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом.

4. Представлення міжнародного права захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом за допомогою протиставлення концепцій культурного націоналізму та інтернаціоналізму є не зовсім коректним, не відповідає сучасній правовій реальності та є неконструктивним. Проте сама ідея різнобічного осягнення проблеми захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом, є прогресивною. Таке осягнення дає змогу зрозуміти як різність національних інтересів, так і міждержавну зацікавленість у збереженні культурної спадщини людства.

5. Міжнародно-правове регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку із збройним конфліктом представлене договірними та звичасвими нормами. У консультативному висновку Міжнародного суду ООН у справі про легальність застосування ядерної зброї міститься посилання на Конвенцію 1954, вказується, що окремі найголовніші її положення є звичасвими нормами. Наповнення Конвенції 1954 умовно поділяється на зобов'язання фактичні та зобов'язання процедурно-забезпечуючі. Другу групу складають норми, які допомагають в реалізації норм групи першої. Їх слід трактувати, як орієнтири, але не кодифіковані звичаї. Питанням звичаєвого характеру окремих положень щодо захисту культурних цінностей приділялася увага в рамках Нюрнберзького трибуналу та МТКЮ, рішеннях судів США та ін.

Характерною особливістю розвитку звичаєвих норм щодо захисту культурних цінностей є ампліфікація звичаєвих норм, що розуміється як

тенденція до зростання їх юридичної сили, підвищення їх значущості. Наслідки ампліфікації звичаєвих норм можуть проявлятися в набуванні породжуваних ними зобов'язань характеру зобов'язань *erga omnes*.

6. Як показує практика, Конвенція 1954 не позбавлена недоліків. Серед них найважливішими є: недосконалий механізм спеціального захисту, неповне охоплення кола потенційних акторів, для яких застосування Конвенції 1954 є обов'язковим, нефективні механізми контролю за виконанням Конвенції, недостатня якість закріплення доступу міжнародних неурядових організацій до захисту культурних цінностей тощо. Незважаючи на значну кількість недоліків, договірне переформатування існуючих захисних механізмів здається неможливим. Доказом того є Протокол II 1999 року до Конвенції 1954, який не набув універсального визнання, а посилений та спеціальний захист зарекомендували себе як неефективні режими.

Механізми контролю за виконанням Конвенції 1954 доцільно поділити на конвенційні (сюди включаємо й ті, що передбачені її виконавчим регламентом) та позаконвенційні, до яких відноситься практика особистих представників Генерального директора ЮНЕСКО та моніторинг воєнних кампаній з боку ЮНЕСКО. Доцільним видається також розвиток інституту незалежних представників на зразок представників від Міжнародного комітету Червоного Хреста, оскільки практика доводить складність доступу спеціалістів ЮНЕСКО у зони збройних конфліктів, навіть у ті, що контролюються миротворчими силами ООН. Не в останню чергу така практика є свідченням несприйняття ЮНЕСКО як аполітичної та неупередженої організації.

Важливим є питання кореляції захисту за Конвенцією 1954 та «цивільними» конвенціями ЮНЕСКО 1970 та 1972 років. Зростає актуальність Списку всесвітньої спадщини для захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Зобов'язання щодо особливої поваги до об'єктів зі Списку під час збройного конфлікту уже зараз можливо розглядати як звичаєве.

7. Реституцію культурних цінностей доцільно розуміти *lato sensu* (включаючи компенсаторну реституцію). Виділено три модифікації компенсаторної реституції: Версальська, Ризька та Берлінська. Версальською модифікацією названо встановлені після Першої світової війни правила щодо компенсаторної реституції, якими передбачалась можливість заміни культурних цінностей лише в разі їх знищення. Під Ризькою модифікацією розуміються встановлені Ризьким мирним договором 1921 року основи реституції, де компенсаторна реституція визнається як можлива в разі входження окремих об'єктів до цілісних колекцій. Берлінською модифікацією названо процедуру, введenu в дію рішеннями Чотирьохсторонньої комісії та мирними договорами

з союзниками нацистської Німеччини, що полягала в можливості заміни як знищених, так і безслідно втрачених предметів культури.

8. Злочини проти культурних цінностей криміналізовані як національним, так і міжнародним правом. У практиці міжнародних судів та трибуналів вони інтерпретуються як воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин геноциду. Щодо останнього, то подібна трактовка, підтримана МТКЮ, не здобула свого подальшого закріплення на міжнародному рівні, хоча окремі національні юрисдикції, а також доктрина міжнародного права розглядають культурний геноцид як вид геноциду.

9. Для розуміння регулювання захисту культурних цінностей у зв'язку із збройним конфліктом важливим є осягнення концепції захисної інтервенції. Вона не знаходить свого прямого легального закріплення в існуючих сьогодні міжнародних договорах. Одночасно захист культурного надбання якщо і не може слугувати приводом до інтервенції в рамках доктрини R2P, то в будь-якому разі повинен прийматися до уваги під час планування миротворчих операцій, операцій із примушення до миру чи гуманітарних інтервенцій. Те, про що в доктрині говорять у рамках новоствореної концепції RwP, уже діє на практиці стосовно культурних цінностей. Прикладами можуть слугувати постконфліктний Ірак та Лівія часів гуманітарної інтервенції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати роботи

1. Коваль Д. Міжнародно-правовий аналіз дефініції «культурні цінності» / Д. Коваль // Право України. – 2013. – № 1-2. – С. 435-441.

2. Коваль Д. Імплементация обязательств по криминализации посягательств на культурные ценности в национальное законодательство / Д. Коваль // Закон и жизнь. – 2013. – №11/4. – С. 83-86.

3. Коваль Д.О. Індивідуальна кримінальна відповідальність у справі захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту [Електронний ресурс] / Д.О. Коваль // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 3. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-3/content.html>

4. Коваль Д.А. К вопросу о политике международного права защиты культурных ценностей в связи с вооруженным конфликтом / Д.А. Коваль // Правова держава : Вісник Національного університету імені І.І. Мечникова. – 2012. – № 14. – С. 259-263.

5. Коваль Д.О. Розвиток міжнародно-правового захисту культурних цінностей в першій половині ХХ століття / Д.О. Коваль // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 62. – С. 436-444.

6. Коваль Д.О. Розвиток міжнародного права захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту під впливом Другої світової війни / Д.О. Коваль // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 3. – С. 47-55.

7. Коваль Д.О. Становлення міжнародно-правового захисту культурних цінностей у зв'язку з збройним конфліктом: від Віденського конгресу 1815 р. до Гаазьких конвенцій 1899 р. / Д.О. Коваль // Митна справа. – 2011. – № 1. – С. 35-42.

8. Коваль Д. А. Информационные войны как объект регулирования международного права / Короткий Т. Р., Коваль Д.А. // Інформаційна безпека. – № 2 (4). – 2010. – С. 70-78.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Коваль Д.О. Механізми контролю за виконанням Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту / Д.О. Коваль // Правові відносини: проблеми теорії і практики : Матеріали IV міжнар.науково-практ. конф. (Київ, 15 листопада 2013 р.). – К. : Ніка-Центр, 2013. – С. 102-105.

10. Коваль Д.О. Застосування Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту відмінними від держави акторами / Д.О. Коваль // Міжнародні читання по міжнародному праву пам'яті професора П.Є. Казанського : матеріали міжнародної конференції (м. Одеса, 8-9 листопада 2013 року). – О. : Фенікс, 2013. – С. 531-540.

11. Коваль Д. А. Международно-правовая защита религиозных культурных ценностей во время вооруженного конфликта / Д.О. Коваль // Правове життя сучасної України. – О. : Фенікс, 2012. – С. 382-384.

12. Коваль Д. А. Международно-правовая защита религиозных культурных ценностей во время вооруженного конфликта [Електронний ресурс] / Д.А. Коваль // XVIII Международная конференция студентов, аспирантов и молодых учёных «Ломоносов». – М. : МГУ, 2011. – Режим доступу: електронний оптичний диск (CD-ROM).

13. Коваль Д.О. Гаазька конвенція 1954 року: історія прийняття та загальна характеристика / Д.О. Коваль // Матеріали Міжнародних читань, присвячених пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П.Є. Казанського. – О. : Фенікс, 2011. – С. 617-620.

14. Коваль Д.А. Интернационализм и национализм в защите культурных ценностей / Д. А. Коваль // Материалы международной конференции по Международному гуманитарному праву. Российско-Армянский университет. – Ереван. – 2011. – С. 139-149.

15. Коваль Д. Влияние Второй мировой войны и Нюрнбергского трибунала на развитие института международно-правовой защиты культурных ценностей / Д.А. Коваль // Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу: зб. статей учасників міжнар. конф. (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 р.). – О. : Фенікс. 2010. – С. 240-246.

16. Коваль Д. О. Розвиток міжнародно-правового захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту до 1815 року / Д.О. Коваль // Марку Ефимовичу Черкесу – 80 : статті учеников и коллег. – О. : Фенікс, 2010. – С. 253-266.

17. Коваль Д.О. Понятие информационной войны в международном праве / Т.Р.Короткий, Д.О. Коваль // Альманах международного права. – О. : Фенікс, 2010. – С. 331-343.

18. Коваль Д. О. Дефініція поняття «культурні цінності» в міжнародному праві / Д.О. Коваль // Міжнародні читання, присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П.Є. Казанського : матер. міжнар. конф. (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). – О. : Фенікс, 2010. – С. 225-226.

АНОТАЦІЯ

Коваль Д.О. Міжнародно-правовий захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.01.11 – міжнародне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

Комплексно досліджено міжнародно-правовий захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом та простежено розвиток даного інституту міжнародного публічного права.

Виявлено публічний інтерес у захисті культурних цінностей, встановлено зв'язок між ним та потенціалом співпраці держав на міжнародно-правовому рівні. Показано теоретичні підходи та виміри культурних цінностей, що розкривають сутність їх міжнародно-правового захисту та формування національної і міжнародної політики захисту: культурний націоналізм та інтернаціоналізм, власнісний та культурний аспекти цінностей. Проаналізовано дефініцію «культурні цінності» у співставленні з близькими термінами. Розглянуто доктрину захисного втручання.

Постатейно прокоментовано та піддано конструктивній критиці основні міжнародні договори у сфері захисту культурних цінностей, зокрема Гаазька конвенція 1954 року та два Протоколи до неї.

Досліджено індивідуальну кримінальну відповідальність за злочини проти культурних цінностей та реституція (у тому числі компенсаторна реституція).

Ключові слова: культурні цінності, культурна спадщина, інтернаціоналізм та націоналізм у захисті культурних цінностей, культурна власність, реституція, компенсаторна реституція, міжнародна кримінальна відповідальність, Гаазька конвенція 1954 року, Пакт Реріха.

АННОТАЦИЯ

Коваль Д.А. Международно-правовая защита культурных ценностей в связи с вооруженным конфликтом. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.01.11 – международное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

Комплексно исследована международно-правовая защита культурных ценностей в связи с вооруженным конфликтом и развитие этого института международного публичного права.

Выявлен публичный интерес в защите культурных ценностей, установлена связь между ним и потенциалом сотрудничества государств на международно-правовом уровне. Показано теоретические подходы и измерения культурных ценностей, раскрывающие сущность их международно-правового режима и формирование национальной и международной политики защиты: культурный национализм и интернационализм, собственнический и культурный аспекты ценностей. Проанализирована дефиниция «культурные ценности» в сопоставлении с близкими понятиями. Рассмотрена доктрина защитного вмешательства.

Постатейно прокомментированы основные международные договоры в области защиты культурных ценностей, в частности Гагская конвенция 1954 года и два Протокола к ней.

Исследована индивидуальная уголовная ответственность за деликты против культурных ценностей и вопросы их реституции (в том числе компенсаторная реституция).

Ключевые слова: культурные ценности, культурное наследие, интернационализм и национализм в защите культурных ценностей, культурная собственность, реституция, компенсаторная реституция, международная уголовная ответственность, Гагская конвенция 1954 года, Пакт Рериха.

ABSTRACT

Koval D. International Law Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. – Manuscript.

The thesis for the Candidate of Law Degree by specialty 12.00.01 – International Law. – National University “Odessa Academy of Law”. – Odessa, 2014.

The author comprehensively analyses the question of international law protection of cultural property in the event of armed conflict and evaluates the gradual development of the aforementioned.

The reasons for existence of public interest in the protection of cultural property and its role in the potential cooperation of states are considered.

The author assesses different theoretical approaches and perceptions, namely cultural nationalism and cultural internationalism, property and the cultural aspects of cultural property that altogether determines the status of cultural property in international law as well as national policy for their protection on the international law level. Protective intervention in relation to the said theoretical approaches and proposes to employ the doctrine of protective intervention in the modern peacekeeping missions and peace enforcement operations (the strategy of protection of cultural property have to be developed before the intervention; the obligation for the protection of cultural property cannot be transferred to the state of intervention – this is similar to the doctrine “responsibility while protecting”) are reviewed. The definition of cultural property is compared with similar terms.

The author examines the articles of the leading international instruments for the protection of cultural property, among them: The Hague Convention of 1954 and its two Protocols, the 1970 and 1972 UNESCO Conventions, Additional Protocols to the Geneva Conventions of 1977, the UNIDROIT Convention of 1995. The said instruments are discussed with regard to the positive and negative examples of fulfillment of their norms.

Author evaluates the question of individual criminal responsibility for the acts against cultural property, considers three international crimes that can be qualified as the acts against cultural property: crimes against humanity, war crimes and genocide (the latter lacks uniformity of the views of scholars). The thesis examines restitution, including compensatory restitution which is qualified as an adequate measure of the responsibility of states under international law. The underdeveloped procedure of the compensatory restitution is named as the chief reason for criticism of its application.

Key words: cultural property, cultural heritage, internationalism and nationalism in the protection of cultural property, restitution, compensatory restitution, the international criminal responsibility, the Hague Convention 1954, the Roerich Pact.